

викладач кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

РОЗВИТОК СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПОСТПОЗИТИВА «UP» У ФРАЗОВИХ ДІЄСЛОВАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Фразові дієслова (далі – ФД) займають особливе місце в лексиконі сучасної англійської мови та володіють цілою низкою специфічних особливостей. Унікальність англійських ФД полягає в збереженні їхнього роздільно оформленого чи фразового характеру під час смислового злиття компонентів. У низці випадків виникнення ФД зумовлюється відсутністю співвідносних простих дієслів подібної семантики та є єдиним засобом вираження думки. Сфера їхнього вживання є надзвичайно широкою. Виникаючи в розмовній мові, вони проникають в інші функціональні стилі: від стилю художньої літератури до мови науки, техніки та офіційних документів. Їхню значущість для акту комунікації можна пояснити твердженням про те, що потреби спілкування в низці комунікативних сфер можуть бути реалізовані не лише за допомогою мовленнєвих форм закодованої літературної мови, але й більш ефективно за допомогою вербальних та невербальних засобів менш регламентованих різновидів англійської літературної мови, передусім, ресурсів сучасного англійського літературно-розмовного мовлення, невід'ємною частиною якого є ФД [4, с. 13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ФД продовжують привертати увагу зарубіжних та вітчизняних науковців й досі залишаються актуальними в різних аспектах їхнього вивчення. Про це свідчать численні праці, в яких досліджуються структурні особливості та визначається їхній лексико-граматичний статус (Goursky S.E. [7], Окунев В.М. [5], Долгіна Е.А. [2]), розглядаються критерії визначення семантичного обсягу ФД (Mitchel T. [11], Lipka L. [10], Shovel [12]), пропонується застосування когнітивного підходу для аналізу їхньої семантики (Langacker R. [9], Kovacs E. [8], Walcova M. [15]). Як показує аналіз літератури за темою дослідження, природа ФД, їхня структура та особливості вживання неодноразово були предметом наукових розвідок. Останнім часом започатковано вивчення досліджуваних лексичних одиниць у функціонально-когнітивному аспекті. На нашу думку, існує необхідність перенесення акценту досліджень зі структурних аспектів цих комплексів на семантичні аспекти їхньої твірної основи: дієслова, прислівника та прийменника. Значною мірою невисвітленим залишається питання про співвідношення семантики конститuentів ФД із семантикою їхніх генетично-вихідних одиниць, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – простежити розвиток семантичної структури прислівника/прийменника «up» під час набуття ним статусу постпозитива (на прикладі ФД «go up»). Досягнення поставленої мети вимагає виконання таких завдань: 1) виокремити та порівняти лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) значень прислівника/прийменника та постпозитива «up»; 2) розподілити їх на семантичні категорії; 3) залучити визначені семантичні категорії постпозитива «up» для аналізу значення ФД «go up».

Виклад основного матеріалу. ФД – це сполучення дієслова і прислівника/прийменника, що функціонують разом як цілісна одиниця значення [13, с. 1]. У точному розумінні ФД – різновид фразеологізму, тобто його значення відрізняється від сукупного значення його компонентів [ChDPhrVs, с. 5]. Будучи аналітичними утвореннями – похідними словами аналітичного типу – ФД являють собою якісно нову форму у внутрішньо дієслівному словотворенні англійської мови [4, с. 154].

Об'єктом нашого дослідження є другі компоненти ФД. Оглянувши спроби їхніх найменувань на сторінках філологічної літератури, виявляємо значну різноманітність лінгвістичних термінів на позначення досліджуваних лексем: *adverbs, prepositional adverbs, prepositions, adverbial particles* та ін. На початку виникнення даних комплексів більшість критиків намагалися показати, що другий компонент є простим, чи навіть паразитичним прийменником [7, с. 8]. У дослідженнях іноземних вчених другий компонент ФД – це прийменникова чи прислівникова частка, яка має спеціальне підсилювальне значення завершеності чи ретельності виконання дії [14, с. 492]. С.О. Гурський відносить ФД до дієслівно-прислівникових сполучень вільного чи фразеологічного типу, виокремлює другі компоненти в особливу частину мови, позначену запровадженням ним терміном «релятив» [7, с. 74].

На нашу думку, другий компонент (*away, down, in, on, out* та ін.), яку б назву йому не надавали, завжди знаходиться після дієслівного компонента, тобто в постпозиції. Тому приєднуємося до влучного терміна «постпозитив», запропонованого А.Г. Ніколенком. Дослідник правомірно вважає прийменники чи прислівники лише вихідними лексичними одиницями, розглядає постпозитиви як одиниці, пов'язані з ними генетично [4, с. 19].

Семантика постпозитивів ФД сучасної англійської мови формується на основі семантичної структури їхніх етимологічно вихідних одиниць: прислівників чи прийменників. У попередніх дослідженнях нами проаналізовано корпус постпозитивів, зареєстрованих у словнику Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs [CCDPhrVs], що включає 48 лексем, та сформовано 3 підгрупи: високо-, середньо- та низько частотні постпозитиви залежно від їхньої здатності до семантичної інтеграції з дієслівним компонентом з метою створення ФД [1, с. 162]. Згідно з результатами нашого аналізу до високочастотних ми відносимо такі 14 постпозитивів: *up* → 482 ФД, *out* → 410 ФД, *off* → 233 ФД, *in* → 209 ФД, *on* → 199 ФД, *down* → 191 ФД, *away* → 134 ФД, *into* → 112 ФД, *over* → 111 ФД, *around* → 104 ФД, *about* → 88 ФД, *back* → 83 ФД, *upon* → 83 ФД, *for* → 63 ФД [1, с. 163]. Високочастотні

постпозитиви утворились на основі прислівників чи прийменників, які теж є високочастотними лексичними одиницями англійської мови. Зазначимо, що під час перетворення прислівника чи прийменника на постпозитив має місце явище функціональної переорієнтації – особливий дериваційний процес, що дозволяє окремим одиницям мови, не змінюючи своєї форми, реалізувати нові, нехарактерні для них раніше категоріальні, синтаксичні та прагматичні характеристики [3, с. 4]. Згідно з твердженням А.Г. Ніколенка, на потенцію етимологічно вихідних одиниць постпозитивів до функціональної переорієнтації та входження до складу ФД має вплив не лише частотність вживання прислівника чи прийменника, але й їхній семантичний об'єм [4, с. 101]. При цьому дослідник зазначає, що під час взаємодії значення компонентів ФД інтеграції підлягає не значення вихідної одиниці – прийменника чи прислівника, а значення самого постпозитива. Із цього випливає, що будь-який постпозитив проявляє певне власне значення в складі ФД, яке є похідним від значення відповідної етимологічно вихідної одиниці [4, с. 102].

Згідно з даними лексикографічних джерел [CCDPhrVs, с. 487], постпозитив «up» утворює 482 ФД та є найчастотнішим постпозитивом англійської мови. Він може виникати на основі одного із членів омонімічної пари «прийменник-прислівник», наприклад:

to_{prep.} – to_{adv.}

↓

get to₁ – when you get to a place, you arrive there: *e. g. It was midnight before we got to the village* [CCDPhrVs, с. 129].

off_{adv.} – off_{prep.}

↓

pay off – if an action pays off, it is successful: *e. g. It was a risk and it paid off* [CCDPhrVs, с. 241].

Етимологічно вихідними одиницями постпозитивів можуть слугувати й обидва члени омонімічної пари «прийменник-прислівник», наприклад:

about_{prep.} – about_{adv.}

↓

go about₃ – when you go about a place, you move wherever you want to in it: *e. g. I could go about the house as freely as I liked* [CCDPhrVs, с. 133].

Комбінаторний потенціал постпозитива безпосередньо залежить від обсягу семантики його вихідної лексичної одиниці [4, с. 101].

Вузька семантика етимологічно вихідних одиниць постпозитивів обмежує їхню можливість входження до складу ФД. Лексикографічні джерела фіксують лише кілька ФД із такими постпозитивами. Наприклад, постпозитив «without», який має значення «відсутність чогось» утворює лише 3 ФД [CCDPhrVs, с. 482]: *do without, go without, reckon without*.

Do without – if you do without something, you manage or survive in spite of not having it: *e. g. Many Victorian households did without a bathroom altogether* [CCDPhrVs, с. 86].

Go without – (means almost the same as do without) if you go without something, you do not have it or do it. *e. g. The family went without food all day* [CCDPhrVs, с. 140].

Reckoned without – if you had reckoned without something, you had not expected it and so were not prepared for it: *e. g. They reckoned without the keen instincts of Terry* [CCDPhrVs, с. 296].

На противагу, широка семантика етимологічно вихідних одиниць – прислівника чи прийменника – призводить до полісемантичності постпозитива. Більш довгу семантичну статтю словник Oxford Advanced Learner's Dictionary [OALD, с. 1428] фіксує в прислівника «up». Це означає, що його семантичний об'єм є ширшим за семантичний об'єм прийменника. Семантична структура досліджуваного нами «up» включає 12 ЛСВ його значення як прислівника та 3 ЛСВ як прийменника. Значення постпозитива «up», що утворюється на основі цих етимологічно вихідних одиниць, становить теж 12 ЛСВ. Семантичну структуру постпозитива «up» та його етимологічно вихідних одиниць подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Семантична структура постпозитива «up» та його етимологічно вихідних одиниць

<p>up_{adv.} – 1. towards or in a higher position; 2. to or at a higher level; 3. to a place where sb/sth is; 4. to or at an important place, especially a large city; 5. to a place in the north of a country; 6. into pieces or parts; 7. completely; 8. so as to be formed or brought together; 9. so as to be finished or closed; 10. (of a period of time) finished, over; 11. out of bed; 12. (spoken) used to say that something, especially sth unusual or unpleasant. [OALD, с. 1428]</p> <p>up_{prep.} – 1. to or in a higher position somewhere; 2. along or further along a road or street; 3. towards the place where a river starts. [OALD, с. 1428]</p>	<p>up_{post.} – 1. movement and position; 2. increasing and improving; 3. preparing and beginning; 4. fastening and restricting; 5. approaching; 6. disrupting and damaging; 7. completing and finishing; 8. rejecting and surrendering; 9. happening and creating; 10. collecting and togetherness; 11. revealing and discovering; 12. separating. [CCDPhrVs, с. 487–491]</p>
--	--

Кожен об'єкт, що потребує визначення чи пояснення, визначається через складну систему зв'язків та відношень з іншими об'єктами реальної дійсності, яка знаходить своє відображення в мові. Спеціальним засобом цього зв'язку взаємозумовленості є прийменники. На думку Е.А. Рейман, вказівка на конкретний тип відношення є

лексичним значенням окремого прийменника [6, с. 6]. Значення відношень, що семантизуються прийменниками, можна поділити на три основні семантичні категорії: локативну, темпоральну та абстрактну. У межах таких самих основних категорій розкривається й семантична структура прислівників. Семантичні категорії досліджуваного нами прислівника «up» розподілилися таким чином (див. таб. 1.): 4 локативних (у значеннях постпозитива up 1, up 2, up 3, up 4, up 5), 1 темпоральна (у значенні up 10), 6 абстрактних (у значеннях up 6, up7, up 8, up 9, up 11, up 12). Усі три значення прийменника «up» належать до локативної категорії (up 1, up 2, up 3). Щодо семантичної структури постпозитива «up», то вона визначається таким розподілом (див. табл.1): 2 локативних категорій (у значеннях up 1, up 5), 1 темпоральна (у значенні up 3) та 3 абстрактні (у значеннях up 2, up 6, up 9).

У процесі набуття прислівником чи прийменником статусу постпозитива він може цілковито зберегти у своїй семантичній структурі всі основні семантичні категорії вихідної лексичної одиниці [4, с. 102]. У нашому випадку постпозитив «up», як і його етимологічна вихідна одиниця – прислівник, у своїй семантичній структурі містить три основні семантичні категорії: локативну, темпоральну та абстрактну.

Таблиця 2

Семантичні категорії постпозитива «up»

up	локативна	1. Movement and position. go up 1 – when someone or something goes up, they move from a lower position to a higher one: e. g. <i>When I tried to go up the stairs he pushed me aside</i> [CCDPhrVs, с. 148]
	темпоральна	3. Preparing and beginning. go up 12 – when university students go up, they begin a course or return to university at the start of term: e.g. <i>She said why didn't I do some exams and go up to university with her.</i> [CCDPhrVs, с. 149]
	абстрактна	9. Happening and creating. go up 11 – if a cheer, or other noise goes up, a lot of people cheer, or make that sound at the same time: e.g. <i>A huge cheer went up... that afternoon when her sister had heard the shout of "Fire!" go up at the Caxley cinema.</i> [CCDPhrVs, с. 149]

Локативна категорія в семантичній структурі постпозитива «up» проявляється в значеннях up₁ – «movement and position» та up₅ – «approaching», та долучається до формування 5 значень ФД «go up», а саме:

go up₁ – when someone or something goes up, they move from a lower position to a higher one: e.g. *When I tried to go up the stairs he pushed me* [CCDPhrVs, с. 148].

go up₂ – if you go up in a building, you move upstairs: e.g. *If you'll excuse me a moment, I'll go up and change for dinner* [CCDPhrVs, с. 148].

go up₄ – if you go up to a place, you visit it or travel there, often used when the place is farther north than you or is in a city: e.g. *We all went up to the pub* [CCDPhrVs, с. 148].

go up₅ – something that goes up to a particular point or in a particular direction, extends as far as that point or in that direction: e.g. *One road goes up north to Durness* [CCDPhrVs, с. 148].

go up₉ – if something such as a curtain goes up, it is raised: e.g. *There was a burst of applause as the curtain went up* [CCDPhrVs, с. 149].

go up₃ – if you go up to someone or something, you move towards them until you are standing next to the: e.g. *I went up to Clem where he sat smoking* [CCDPhrVs, с. 148].

Категорія «час» чи «темпоральність» відображає реально існуючі особливості матеріальних об'єктів. Час як форма буття матерії проявляється на всіх її структурних рівнях буття та показує послідовність зміни станів усіх матеріальних систем і процесів

У ФД «go up» темпоральна категорія представлена лише в одному значенні постпозитива up₁₂ – «preparing and beginning», та долучається до значення ФД₁₂:

go up₁₂ – when university students go up, they begin a degree course or return to university at the start of term: e.g. *She said why didn't I do some exams and go up to University with her* [CCDPhrVs, с. 149].

Абстрактна категорія представлена в таких значеннях постпозитива «up»: up₂ – «increasing and improving», up₆ – «disrupting and restricting», up₉ – «happening and creating». Абстрактна категорія в семантиці постпозитива «up» формує значення таких ФД:

go up₆ – if the cost, level, standard, or amount of something goes up, it becomes more expensive, higher, or greater than it was before: e. g. *The price of petrol and oil related products will go up steadily* [CCDPhrVs, с. 149];

go up₇ – if you go up when you are making an offer or suggesting an amount, you increase the original offer or amount: e. g. *I'm being rather reckless, I can't help it – I'll go up as high as fifteen pounds* [CCDPhrVs, с. 149];

go up₁₃ – in sport, if a person or team goes up, they move to a higher positioning a list, or to a higher division in a league: e.g. *I think Stoke will go up this season* [CCDPhrVs, с. 149].

Абстрактна категорія у значенні постпозитива «up» долучається до утворення значення ФД «go up₁₀»:

go up₁₀ – if something goes up, it explodes or suddenly starts to burn: e.g. *In seconds it had gone up in flames* [CCDPhrVs, с. 149].

Абстрактна категорія у значенні постпозитива «up» утворює значення таких ФД:

go up₈ – if a building, wall, or other structure goes up, it is built or fixed in place: *e. g. Small blocks of flats are going up* [CCDPhrVs, c. 149];

go up₁₁ – if a cheer, shout, or other noise goes up, a lot of people cheer, shout, or make that sound at the same time: *e. g. A huge cheer went up* [CCDPhrVs, c. 149].

У процесі аналізу значення ФД «go up» ми зауважили, що долучення постпозитива «up», що належить до локативної чи темпоральної категорій, породжує, як правило, ФД із прямим значенням, тоді як абстрактна категорія спричиняє метафоричні значення ФД у цілому.

Висновки та перспективи дослідження. Проведений нами аналіз показав, що постпозитив «up» утворюється на основі прислівника чи прийменника «up», які належать до корпусу високочастотних лексичних одиниць сучасної англійської мови та вважаються його етимологічно вихідними одиницями. Він володіє визначеним власним значенням, яке є похідним і безпосередньо залежить від семантичного об'єму відповідної етимологічно вихідної одиниці. Збереження трьох семантичних категорій у своїй семантиці доводить його полісемантичність. Виявлені семантичні категорії семантики постпозитива «up» полегшують визначення цілісного значення ФД «go up».

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні семантичних категорій інших високочастотних постпозитивів, що входять

Література:

1. Вислободська І.М. Вплив семантичного обсягу постпозитива на його комбінаторний потенціал (на матеріалі фразових дієслів сучасної англійської мови). Сучасні дослідження з іноземної філології: Зб. наук. праць. Вип. 4. Відп. ред. Фабіан М. П. Ужгород: ПП Підголицин П.Ю., 2006. С. 161–166.
2. Долгина Е.А. Фразовые глаголы в языке и речи: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04. М., 1990. 23 с.
3. Левицький А.Е. Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови: автореф. дис. д-ра. филол. наук: 10. 02. 04. Київ, 1999. 36 с.
4. Николенко А.Г. Лексико-семантические и функциональные особенности взаимодействия компонентов фразовых глаголов в современном английском языке: дис... канд. филол. наук: 10.02.04. К., 1999. 159 с.
5. Окунев В.М. Образования типа *saгу out* и их производные в различных функциональных стилях современного английского языка: дис... канд. филол. наук: 10.02.04. Ленинабад, 1978. 172 с.
6. Рейман Е. А. Английские предлоги. Значение и функции: автореф. дис. д-ра филол. наук: 10.02.04. Ленинград, 1984. 34 с.
7. Goursky S. E. The Idiomatic Heart of the English Language. Lvov: Vishcha Shkola, 1975. 182 p.
8. Kovacs E. The Traditional VS Cognitive Approach to English Phrasal Verbs. P. 141–160.
9. Langacker R. W. Foundation of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites. Vol. I. Stanford: Stanford University Press, 1987. 231 p.
10. Lipka L. Semantic Structure and Word-Formation. Verb-Particle Constructions in Contemporary English. Munchen: Wilhelm Fink Verlag, 1972. 188 p.
11. Mitchel T. Syntagmatic Relations in Linguistic Analysis. N. Y.: Prentice Hall Inc., 1958. 186 p.
12. Shovel M. Making Sense of Phrasal Verbs. Prentice Hall International (UK) Limited, 1992. 96 p.
13. Spears R. NTC's Super-Mini Basic Phrasal Verbs. NTC Publishing Group Chicago, 1998. 285 p.
14. Swan M. Practical English Usage. Oxford: Oxford University Press, 1980. 639 p.
15. Walcova M. The aspectual function of particles in phrasal verbs. Kosice: University of Groningen, 2013. 225 p.

Словники:

ChDPhrVs – Chambers Dictionary of Phrasal Verbs: English-Ukrainian semibilingual. K.: Всеуито, 2003. 484 с.

OALD – Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed. by A. S. Hornby – Oxford: Oxford University Press, 1989. 1579 p.

CCDPhrVs – Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs. – University of Birmingham. Harper Collins Publishers, 1997. 492 p.

Анотація

І. ВИСЛОБОДСЬКА. РОЗВИТОК СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПОСТПОЗИТИВА «UP» У ФРАЗОВИХ ДІЄСЛОВАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття досліджує розвиток семантичної структури постпозитива «up», етимологічно вихідними одиницями якого є прислівник та прийменник. Наголошується на важливості явища функціональної переорієнтації під час перетворення прислівника чи прийменника на постпозитив. Процес дослідження проводиться шляхом визначення та порівняння лексико-семантичних варіантів їхніх значень. Зокрема, розподілу їх на три семантичні категорії: локативну, темпоральну та абстрактну. Визначені семантичні категорії залучено до визначення значень фразового дієслова «go up».

Ключові слова: фразові дієслова, постпозитив, етимологічно вихідні одиниці, локативна категорія, темпоральна категорія, абстрактна категорія.

Аннотация

**И. ВИСЛОБОДСКАЯ. РАЗВИТИЕ СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ПОСТПОЗИТИВА «UP»
В АНГЛИЙСКИХ ФРАЗОВЫХ ГЛАГОЛАХ**

Статья исследует развитие семантической структуры постпозитива «up», этимологическими исходными единицами которого являются наречие и предлог. Подчеркивается важность явления функциональной переориентации при трансформации наречия и предлога в постпозитив. В процессе исследования определены и сравнены лексико-семантические варианты их значений. Значения постпозитива «up» распределены на три семантические категории: локативную, темпоральную и абстрактную. Данные семантические категории используются для определения значений фразового глагола «go up».

Ключевые слова: фразовые глаголы, постпозитив, этимологические исходные единицы, локативная категория, темпоральная категория, абстрактная категория.

Summary

**I. VYSLOBODSKA. THE FORMATION OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF THE POSTPOSITION «UP»
IN ENGLISH PHRASAL VERBS**

The article focuses on the formation of the semantic structure of the postposition «up» whose primary units are an adverb and a preposition. The emphasis is very much on the process of functional re-orientation of the primary units. In the course of investigation the lexico-semantic variants of their meanings are defined and compared. The three semantic categories of the postposition «up», namely: a locative category, a temporal category and an abstract one are revealed. The revealed semantic categories are involved into the determining of the meanings of the phrasal verb «go up».

Key words: phrasal verbs, postposition, primary units, locative category, temporal category, abstract category.